

Особливості професійної діяльності педагога в умовах цифрової трансформації освіти

Сторонська Оксана Степанівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
27.10.2023	Освіта/Педагогіка	37.091.33:004

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10053423>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Статтю присвячено розгляду ключових змін у професійній діяльності педагогічних працівників у результаті цифровізації освітньої галузі. Її метою є аналіз і характеристика особливостей здійснення професійної педагогічної діяльності з огляду на зумовлені цифровізацією сучасні освітні реалії. У результаті дослідження розглянуто ключові зміни в різних аспектах професійної педагогічної діяльності, констатовано оновлення професійних ролей педагога від впливом цифровізації освітньої сфери, який з носія і транслятора знань стає розробником цифрових освітніх ресурсів, координатором освітньої взаємодії в умовах цифрового простору, модератором цифрових освітніх платформ тощо. Тож результати дослідження дали підстави для висновку про масштабну трансформацію професійних завдань та обов'язків педагога внаслідок цифрової модернізації освітньої галузі.

Ключові слова: цифровізація освіти, цифрове освітнє середовище, професійна діяльність педагога, педагогічна діяльність, напрями педагогічної діяльності, аспекти педагогічної діяльності.

Features of professional activity of a teacher under conditions of digital transformation of education

Annotation. The article is devoted to consideration of key changes in teacher's professional activities as a result of digitalization of education. Its purpose is to analyze and characterize the peculiarities of professional pedagogical activities in view of modern educational realities caused by digitalization. In order to achieve this objective such theoretical methods as analysis, interpretation, systematization, generalization of scientific sources on the research problem have been used. As a result of the study, the teacher's professional activity is presented as a complex multi-level dynamic system with a large number of elements, directions or aspects. In this regard, key changes in various aspects of professional pedagogical activity, including prognostic, projective-constructive, communicative, organizational, and diagnostic, have been considered in the article. It was established that these changes require the directing of teachers' efforts primarily to the formation of a digital educational environment, a careful selection or construction of digital didactic tools, the organization of constructive pedagogical interaction in new formats as well as the development of different scenarios for various teaching and learning activities under conditions of such an environment. As a result of the study, significant changes in the professional roles of a teacher under influence of digital transformation of education were also established. In particular, from the carrier and translator

¹кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2348-0265>

of knowledge, he turns into an organizer of learning activities in digital classroom, a developer of digital educational resources, a coordinator of educational interaction in digital environment, a moderator of digital educational platforms, etc. In view of all these findings, it has been concluded that digitization of the education system radically transforms the professional tasks and responsibilities of a teacher primarily due to the need to build the educational process on a fundamentally new technological basis.

Keyword: digitization of education, digital educational environment, teacher's professional activity, directions of pedagogical activity, aspects of pedagogical activity.

Вступ

Інтенсивний розвиток технологій викликає радикальні трансформації в усіх сферах життєдіяльності суспільства загалом та освіті зокрема. Сучасний етап її функціонування відзначається активним упровадженням новітніх цифрових технологій задля забезпечення її якості та доступності усім категоріям здобувачів, підтримки неперервності освітнього процесу в різних надзвичайних ситуаціях, як-от пандемія чи війна. Про важливість цифровізації системи освіти в Україні свідчить активна розробка концептуальної та нормативної бази її проведення. Так, у проєкті Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року акцентується необхідність докорінних цифрових змін в системі освіти відповідно до актуальних світових тенденцій цифрового розвитку з метою забезпечення кожній людині умов і можливостей оптимальної реалізації свого потенціалу [5]. Водночас основою успішної цифрової трансформації системи освіти в Україні є насамперед готовність педагогічних кадрів до втілення в освітню практику відповідних ідей.

Проблема професійної підготовки педагогів в умовах цифровізації української системи освіти є об'єктом цілої низки наукових досліджень. Їх результати розкривають різні аспекти цієї комплексної проблеми, як-от: пріоритети професійного зростання сучасного вчителя в контексті цифрових викликів [6], сутність і структура його цифрової компетентності [4], ефективних засобів формування цифрових вмінь майбутніх учителів [10]. Чимало праць цієї проблематики висвітлюють особливості розвитку цифрових навичок педагогів різних ланок освітньої системи, зокрема закладів загальної середньої [1], професійно-технічної [2], вищої [3] освіти. Їх аналіз засвідчує належне висвітлення багатьох актуальних питань стосовно готовності педагогічних працівників до професійної діяльності в умовах цифрового освітнього простору. Водночас більш докладного розгляду, на наш погляд, потребують ключові зміни в різних аспектах і напрямках професійної педагогічної діяльності в умовах інтенсивної цифрової трансформації освітньої галузі. З огляду на це мета статті полягає в аналізі ключових новацій у професійній діяльності сучасного педагога, зумовлених цифровізацією системи освіти.

Результати

В сучасній науковій літературі професійна педагогічна діяльність розглядається як складна багаторівнева динамічна система, що охоплює значну кількість різних аспектів чи складників, серед них:

- прогностичний, що виявляється, наприклад, в прогнозуванні своєї роботи на кілька кроків вперед, передбаченні варіантів вирішення однієї і тієї ж задачі з урахуванням конкретної ситуації, попередньому осмисленні можливих наслідків своїх професійних дій та плануванні заходів їх корегування при потребі;
- проєктувально-конструктивний, що відображається, зокрема, в моделюванні навчально-виховної роботи з визначенням її цілей, з постановкою завдань, з

обґрунтованим вибором стратегій їх реалізації, а також у доборі чи створенні умов і засобів досягнення планованих результатів навчання і виховання;

- комунікаційний, що втілюється передовсім у спілкуванні зі здобувачами освіти, а також у безпосередніх чи опосередкованих контактах з іншими педагогічними працівниками, адміністрацією навчального закладу тощо;
- організаційний, що виявляється в підготовці навчальних і виховних заходів, залученні різних учасників, розподілі завдань і доручень тощо;
- діагностичний, що знаходить відображення в перевірці результатів навчально-виховної роботи, у зворотному зв'язку зі здобувачами освіти, що дає змогу своєчасно отримувати інформацію про відповідність цих результатів запланованим цілям, та ін. [7].

Цифровізація освіти як одна із провідних тенденцій її модернізації на сучасному етапі зумовлює суттєві зміни чи не в усіх названих аспектах професійної діяльності педагога. Так, у межах її прогностичного аспекту наслідки цифрової трансформації освіти, втілені в нових моделях, методиках, інструментарії освітнього процесу, ставлять перед педагогічним працівником завдання передбачати переваги і недоліки застосування тих чи інших цифрових засобів в освітньому процесі, прогнозувати способи найбільш оптимального використання розмаїття цифрових ресурсів та інструментів для досягнення освітніх цілей і завдань, осмислювати результати і наслідки їх упровадження у педагогічну практику, як у короткостроковій, так і в більш віддаленій перспективі [9]. Стрімкість і масштаби розвитку цифрових технологій, широкі можливості їх застосування в освітньому процесу вимагають від педагога постійного відстеження відповідних змін, передбачення шляхів раціональної імплементації технологічних новацій відповідно до динамічних вимог суспільства до підготовки молодих поколінь.

Проектувально-конструктивний аспект професійної діяльності педагога зазнає суттєвих змін під впливом цифрової перебудови освіти насамперед через зумовлену нею зміну умов реалізації освітнього процесу. Зокрема вона вимагає ретельного добору змісту, методів, форм, створення нових засобів його реалізації в цифровому форматі, а відтак передбачає опанування педагогом різноманітними цифровими інструментами, передовсім ресурсами для освоєння предметного змісту, засобами організації освітньої взаємодії, інструментами контролю й управління освітнім процесом тощо [9]. Тож сучасний педагог повинен оперувати широким спектром принципово нових інструментів педагогічної діяльності, що дають змогу адаптуватися до особливостей здійснення освітнього процесу в умовах цифровізації освіти та найповніше реалізувати його цілі й зміст у цифровому форматі.

Комунікаційний аспект професійної діяльності сучасного педагога трансформується під впливом цифровізації насамперед завдяки новим можливостям спілкування між усіма суб'єктами освіти. Так звана цифрова мережна комунікація дає змогу педагогічним працівниками легко й швидко встановлювати контакти з учасниками освітнього процесу, колегами й адміністрацією освітнього закладу, ставши звичним способом взаємодії в умовах сьогодення [9]. Відтак сучасний педагог повинен уміти організувати конструктивне спілкування з різними суб'єктами освіти за допомогою сучасних цифрових інструментів, поєднувати різні формати комунікації в цифровому просторі на основі усвідомлення їхніх переваг та обмежень.

Трансформації організаційного аспекту педагогічної діяльності в умовах цифровізації освіти зумовлені головно особливостями побудови освітнього процесу в нових просторово-часових координатах зі зміною традиційних ролей його учасників. Зокрема цифровий формат передбачає посилення індивідуальної роботи здобувачів освіти з цифровими ресурсами та інтенсифікацію їх мережевої взаємодії [9]. Відтак

цифрова перебудова системи освіти спонукає педагога, більш критично оцінювати обсяги і час виконання різних видів навчальних робіт, раціонально їх добирати та розподіляти залежно від формату навчання (дистанційне, очне, комбіноване), конструктивно керувати процесом навчальної діяльності здобувачів освіти в різних режимах (синхронному, асинхронному), оперативно виявляти труднощі та вживати заходи для їх подолання.

У межах діагностичного аспекту професійної діяльності педагога цифровізація освіти актуалізує організацію зворотних зв'язків засобом сучасних цифрових інструментів [9]. Відтак педагогічний працівник повинен володіти широким спектром нових підходів і методів контролю та оцінювання результатів освітнього процесу, серед яких, наприклад, адаптивне автоматизоване тестування чи цифрове портфоліо. Вплив цифрової трансформації освіти на контрольну-діагностичну діяльність педагога простежується в необхідності оволодіння та впевненого оперування сучасними цифровими засобами реалізації контролю та оцінювання результатів навчання в умовах цифрового освітнього середовища, критичного осмислення їхніх переваги та недоліків, а також усвідомлення можливостей їх раціонального комбінування для забезпечення максимально об'єктивного оцінювання успішності здобувачів освіти.

Окрім внесення суттєвих змін в різні аспекти професійної діяльності сучасного педагога цифровізація освіти зумовлює і трансформацію його звичних професійних ролей. Із носія та транслятора знань педагог в епоху цифровізації стає передовсім наставником здобувачів освіти в цифровому просторі, розробником інноваційних курсів і методик їх навчання, модератором навчальних платформ тощо. Ці зміни висувують на передній план такі види діяльності педагога, як тьюторство, педагогічне менторство, педагогічне проектування, педагогічна модерація.

Суть тьюторства як актуального напрямку діяльності сучасного педагога полягає насамперед у забезпеченні супроводу здобувачів освіти в цифровому освітньому просторі, надання допомоги та підтримки в процесі їхньої роботи з цифровими засобами освітнього призначення, що зазвичай супроводжується різноманітними труднощами з огляду на різноманітність цифрових засобів, складність їхнього застосування, обмежений доступ до них тощо. За таких умов педагог повинен забезпечити допомогу кожному здобувачеві освіти в складних для нього ситуаціях навчання, забезпечити додаткову підготовку з проблемних для засвоєння матеріалів цифрових освітніх ресурсів [8].

Сутність педагогічного менторства виявляється в інструктуванні здобувачів освіти щодо особливостей роботи в цифровому освітньому просторі, наставництво у раціональному застосуванні його ресурсів для самостійного задоволення своїх освітніх запитів [8]. Цей вид діяльності педагога спрямовується на навчання здобувачів освіти самостійно вчитися в цифровому освітньому середовищі, допомогу кожному із них у визначенні свого індивідуального алгоритму роботи в ньому, їх мотивуванні до досягнення оптимальних результатів навчання засобом сучасних цифрових технологій.

Смисл педагогічної модерації, своєю чергою, втілюється в забезпеченні активної роботи групи здобувачів освіти в єдиному цифровому освітньому середовищі та контролі за дотримання ними встановлених норм поведінки і правил роботи з цифровими засобами освітнього призначення [8]. Цифрові освітні технології передбачають зміни звичних практик взаємодії учасників освітнього процесу, трансформацію форматів спілкування, способів і засобів інформаційного обміну та вимагають посилення ролі педагога як організатора співпраці між усіма суб'єктами освітнього процесу в цифровому освітньому середовищі. Відтак модераційна діяльність педагога спрямована на активізацію та регламентацію процесів взаємодії учасників освітнього процесу за допомогою цифрових технологій.

Зрештою зміст педагогічного проектування як актуального напряму процесійної діяльності педагога в сучасних умовах криється насамперед у розробці програм навчання в цифровому освітньому просторі, сценаріїв різних освітніх заходів. Зокрема він передбачає побудову програми чи проекту освітнього процесу як єдиної системи з цілей навчання, цифрових навчальних ресурсів, цифрових засобів формування відповідних знань, умінь, навичок, цифрових інструментів їх оцінювання тощо [8]. Цей вид діяльності педагогічного працівника спрямовується сьогодні на ретельний добір цифрових дидактичних засобів серед наявних чи самостійне конструювання нових та моделювання шляхів оптимальної реалізації навчальних заходів в умовах цифрового середовища.

Висновки

Тож у всіх ключових аспектах діяльності педагогічного працівника в умовах цифровізації освітньої галузі відбуваються суттєві зміни. Вони передбачають спрямування його професійних завдань та обов'язків на побудову освітньої взаємодії у цифровому просторі на новій технологічній основі, а також його готовність гнучко змінювати власну систему професійних орієнтирів та оперативно реагувати на виклики професійної практики в сучасних умовах. Під впливом цифровізації професійні ролі та завдання педагога наповнюються новим смислом, висуваючи на передній план такі види його діяльності, як наставництво, тьюторство, супровід здобувачів освіти в сучасному цифровому освітньому середовищі та відсувають на задній план його традиційно ключову професійну роль носія і транслятора знань. Нові реалії та умови професійної педагогічної діяльності, зумовлені передовсім цифровою трансформацією системи освіти, цілком закономірно передбачають якісно нові вимоги до професійної підготовки педагогічних працівників та їх професійної компетентності, що потребують докладного вивчення та аналізу в межах подальших наукових студій.

Список використаних джерел

1. Германсон Г. Розвиток цифрової компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти методами НУШ. Адаптивне управління: теорія і практика. 2022. Вип. 14(27). С. 1–15.
2. Дячук О. Розвиток цифрової компетентності викладачів спеціальних дисциплін в умовах цифровізації освіти. Професійна педагогіка. 2022. №1(24). С. 223–233.
3. Капустник В. А., Дерев'янченко Н. В. Цифрова компетентність як невід'ємна складова професійного розвитку викладача ЗВО. Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: зб. статей VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 25–26 листопада 2021 р. Полтава, Астроя, 2021. С. 13–18.
4. Морзе Н., Вембер В., Гладун М. 3D картування цифрової компетентності в системі освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. Т. 70(2). С. 28–42.
5. Проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року (2023). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshtuye-do-gromadskogo-obgovorennya> (дата звернення: 7.10.2023)
6. Рябова З., Єльнікова Г. Професійне зростання педагогів в умовах цифрової освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. №80(6). С. 369–385.
7. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. Київ, Либідь, 2002. 560 с.
8. Bates A. W. Teaching in a Digital Age. Vancouver, Tony Bates Associates Ltd., 2019. 779 p.
9. Schäfer M. Lehren und Lernen mit digitalen Medien und Technologien. Leverkusen, Barbara Budrich Verlag, 2020. 227 S.

10. Storonska O., Palytsya H., Vorobel M., Horodetska N., Havryshkiv N., Havran M. The Deutsch.info Platform as a Means of Organizing German Language Students' Independent Study. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*. 2023. Vol. 18. No. 10. P. 250–263.